

תקנת רבינו גרשום שלא לגרש אשה בעל כרחה

אכא אשכח האיטליא (א' 132-148 – פריפוטיו אברהם זילמן)

תקנות רגמ"ה

בעשרות מקומות בספרים ובכתבי-יד, מיוחסות קבוצת תקנות לרגמ"ה.

התקנות – כולן או חלק מהן – נשתמרו בקרוב לחמישים מקורות, מיעוטם בדפוס ורובם בכתבי-יד

מספרן של התקנות המנוי במקורות העיקריים הוא עשר או ארבע-עשרה. למעשה, בכמה מקרים המסורת היא אחת; המדובר באותן תקנות, אך חלוקתן הפנימית שונה היא. וזה עיקר תוכןן של תקנות אלה:

- (1) היכולת לחייב נתבע להידון במקום שבו תבעוהו, אף אם אינו מקומו שלו, בתנאי שיש בו חרם בית-דין נגד המסרבים להיענות לתביעה מעין זו.
- (2) הגבלת הזכות לעכב תפילה.
- (3) איסור על המשאיל בית-כנסת לרבים לעכב את בעל ריבו לבדו מהתפלל בו.
- (4) זכותו של מי שאבדה לו אבידה לכפות על הקהל להכריז חרם, שכל היודע דבר אודותיה – יודעינו.
- (5) חובת המיעוט להיכנע בכל תקנה שהיא לרצון "רוב טובי העיר" (בחלק מן הנוסחאות: "רוב המהוגנים").
- (6) איסור לעכב ספרים, שניתנו כפיקדון, בשל תביעה כל שהיא.
- (7) החובה לשלם את המיסים לקהילה מייד עם תביעתם, כאשר רק לאחר מכן ניתנת למשלם הזכות לערער בפני בית-דין, אם לדעתו נעשה עוול.
- (8) זכותם של בני הכפרים, הבאים ביום הכיפורים לקהילות, להניח את נרותיהם בבית-הכנסת.
- (9) חובת תשלום הנדרים באותה עיר שבה נדרום בעת התפילה.
- (10) חובת השתתפות עוברי אורח במעות פורים המחולקת לעניים.

במקורות רבים נוספו תקנות אלה:

- (1) איסור יציאה מבית-הכנסת לאחר תחילת התפילה, אם המניין מצומצם הוא.
- (2) איסור לשאת שתי נשים.
- (3) איסור לגרש אשה בעל כורחה.
- (4) איסור קריאה במכתב ששלח אדם אחר לחברו.
- (5) איסור שכירת בית של גוי, שהושכר לישראל, בלא רשותו של האחרון (עד מלאת שנה לעזיבתו).
- (6) איסור להזכיר לאנוסים שחזרו ליהדות את עברם (במקורות מעטים בלבד).

בחלק מן המקורות יש אף תקנות נוספות

המפורסמות ביותר בין תקנותיו של רגמ"ה הן אלה בדיני אישות: האיסור לשאת אשה שנייה על הראשונה והאיסור לגרש אשה בעל כורחה. הן שהקנו לו את פירסומו הגדול גם במרכזים אחרים של היהדות, כולל אלה שלא קיבלו עליהם את ההגבלות הללו. ככל הנראה, נמנות שתי אלה עם אותן תקנות, שנתקבלו בכנס קהילות בהנהגתו וביוזמתו של רגמ"ה, ונתקבלו לאחר מכן על-ידי כל קהילות גרמניה וצרפת.

אמנם בפועל נהגו היהודים, בדרך כלל, לשאת רק אשה אחת, וחוק כזה אף קיים היה בסביבתם הנוצרית עוד מן התקופה הקארולינגית. אף-על-פי כן הייתה לתקנה זו, ובמיוחד לאיסור לגרש אשה בעל כורחה, חשיבות רבה ביותר. אם מוסיפים שתי תקנות אלה לתקנתם של גאוני בבל בדין מורדת, שכל אשה הטוענת שאינה חפצה עוד בבעלה, כופין אותו לגרשה מייד – תקנה שנתקבלה גם היא על-ידי רגמ"ה – ברור, שמעמדה של האשה בחברה היהודית באשכנז השתפר עוד יותר והודגשו כבודה ומעמדה